

Strategija oružane borbe u NOR-u

General-pukovnik
STANE POTOČAR

Principi strategije oružane borbe u narodnooslobodilačkom ratu

U teorijskoj razradi i pripremi strategijskih principa našeg NOR-a i revolucije treba poći, pre svega, od već poznatih i u nauci prihvaćenih istina: *prvo*, da se principi svake ratne veštine, pa, prema tome, i ratne veštine revolucionarne oružane borbe i oslobodilačkih ratova u celini, izvede iz ratne prakse i stvarnosti; *drugo*, da njihova vrednost, teorijska zasnovanost i primenljivost zavise, u prvom redu, od toga u kojoj su meri subjektivne snage koje ih definišu i kreiraju spoznale i shvatile istorijske pouke i konkretne uslove u kojima se organizuje i vodi oružana borba, odnosno u kojoj su meri i na koji način shvatile objektivne zakonitosti koje na nju utiču i opredeljuju njena osnovna obeležja; i, konačno, *treće*, da nema jednom zauvek datih principa i večitih »istina«, a pogotovo načina njihove primene, jer ono što je važno juče već danas je pod znakom pitanja, a sutra će biti još više. Tako je bilo u svakom ratu i revoluciji, bez obzira na stepen razvoja materijalno-proizvodnih snaga određene epohe, a tako će biti i ubuduće.

Ovih nekoliko napomena učinjeno je isključivo radi toga da bismo skrenuli pažnju na značaj subjektivnog činioca u uopštavanju ratnih iskustava, opredeljivanju za određenu strategiju oružane borbe i utvrđivanju njenih osnovnih koordinata, jednom rečju da bismo utvrdili najtešnju međusobnu uslovljenost strategijskih principa i subjektivnih snaga koje organizuju oružanu borbu i stoje na njenom čelu do pobedonosnog završetka. Jasno, u istoj onoj meri u kojoj subjektivne snage moraju stvarati i razvijati određene principe iz konkretnih uslova, mogućnosti i stvarnosti. Moglo bi se reći da i njihovo oživotvorenje u praksi zavisi od sposobnosti tih istih subjektivnih snaga da ih stvaralački i na najbolji način primene u oružanoj borbi.

Sposobnost subjektivnih snaga da usvojene principe primene u oružanoj borbi, po pravilu, uvek je bilo važnije. Istorija je, doduše, zabeležila ne malo i takvih slučajeva u kojima se vojno rukovodstvo više pripremalo za prohujuale ratove (utvrđivanjem pogrešnih principa u pogrešno vreme) nego za oružanu borbu koja ih očekuje. Slične pojave mogu se uočiti i u praksi revolucionarnih i narodnooslobodilačkih ratova i pokreta, naročito u poslednjih nekoliko decenija, mada su razlozi i uzroci tome sasvim druge prirode. To sve skupa ne umanjuje saznajni i moralni značaj ratnih iskustava, već samo ističe potrebu novog stvaralaštva u njihovom izučavanju i primeni.

*

Naš narodnooslobodilački rat predstavljao je jedinstvenu pojavu u drugom svetskom ratu.¹ Analogno tome, i oružana borba kao njegov najznačajniji elemenat imala je ista obeležja originalnosti i autentičnosti. Kada to ističemo, mislimo, u prvom redu, na domen strategije i operativne veštine, mada se isto može reći i za taktička dejstva. Autentičnost strategije oružane borbe izražava se: u specifičnom načinu formiranja i transformisanja oružanih snaga revolucije, od prvih udarnih grupa i partizanskih odreda do obrazovanja armija kao operativno-strategijskih sastava; u izboru onih oblika oružane borbe (partizanskih, kombinovanih, frontalnih) koji su u datim uslovima, s obzirom na opšti razvoj NOR-a, omogućavali postizanje optimalnih rezultata na vojnom i političkom planu; u specifičnom sistemu rukovođenja i komandovanja, koji je obezbeđivao realizovanje jedinstvene generalne politike Komunističke partije i Vrhovnog štaba na celokupnoj jugoslovenskoj teritoriji uz istovremenu najveću decentralizaciju i samostalnost rukovodećih struktura na svim nivoima; u neprekidnom jedinstvu, isprepletenosti i međusobnoj uslovljenosti političke i vojne komponente oružane borbe, i dr. Ako pri tome imamo u vidu i opšte uslove u kojima je vođen NOR (unutrašnje, međunarodne, vojne, ekonomske i dr.), proizilazi logičan zaključak da su i principi strategije nužno morali da odražavaju sve osnovne karakteristike tih specifičnosti, pa ih je zato i nemoguće sadržajno i suš-

¹ Ta kvalifikacija NOR-a, prihvaćena i priznata široko u svetu, proizilazila je iz njegovih suštinskih obeležja: a) to je bio jedini narodnooslobodilački rat u kojem je istovremeno izvođena i socijalistička revolucija, odnosno kroz formu oslobodilačkog rata protiv fašističkih okupatora i domaćih kvislinga ostvarivani su istovremeno i zadaci revolucionarnog preobražaja društva; b) u sklopu antifašističke koalicije NOR je bio jedini oslobodilački rat vođen sopstvenim snagama; c) politička i vojna strategija NOR-a izrastale su potpuno autonomno, u skladu sa razvojem i uspesima oslobodilačke borbe. Ovo su samo neke od karakteristika koje ilustruju datu konstataciju.

tijski poistovećivati sa strategijskim principima oružanih snaga drugih zemalja.

Vojna strategija našeg oslobodilačkog rata, isticao je drug Tito, mogla se izgrađivati jedino na osnovi revolucionarne političke linije CK KPJ. Drugim rečima, strategija NOR-a bila je u suštini strategija Partije. To u istoj meri važi i za oružanu borbu. Opređeljujući se istovremeno za narodnooslobodilački rat i revoluciju, rukovodstvo KPJ i drug Tito bili su svesni činjenice da odmah treba utvrditi i takve osnovne strategijske principe koji će omogućiti, pre svega, uspešno prerastanje oružanih ustanaka u celovit, jedinstven narodnooslobodilački rat naroda i narodnosti Jugoslavije u kome ćemo postupnom promenom odnosa snaga obezbediti njegov pobedonosni završetak. Razumljivo je da je broj takvih fundamentalnih principa odgovarao našim uslovima i izražavao specifičnost našeg NOR-a.² S druge strane, bilo je jasno da nijedan od tih principa ne može imati obeležja apsolutne nepromenljivosti, utoliko više što je razvoj ustanka i NOR-a u celini bio uslovljen konkretnim okolnostima svake pojedine oblasti i kraja. Ali pored tih specifičnosti postojalo je jedinstveno gledanje na fundamentalna pitanja rata i oružane borbe, što je omogućavalo usklađeno dejstvo svih snaga. To je bilo ono, nazovimo ga strategijsko jezgro, koje je bilo zajedničko za sve. Što je još važnije — naš NOR nije počeo ni po kakvoj unapred razrađenoj strategijskoj šemi stvorenoj u kabinetima ili izvan zemlje, već se postepeno razgarao u vatri borbe protiv okupatora i njegovih pomagača, u skladu sa konkretnim uslovima određenog dela teritorije i određenog perioda rata na bazi vizije koju su stvorili Partija i Tito.

Zbog toga smo i u primeni utvrđenih strategijskih principa bili krajnje elastični, prilagođavajući opšte stavove i direktive druga Tita i Vrhovnog štaba objektivnim i subjektivnim uslovima određene teritorije. Neopterećen dogmama klasične vojne nauke, istorijskim šablonima bilo koje vrste, naš starešinski kadar je gotovo u svim situacijama umeo da pronalazi ona rešenja u realizovanju strategijskih principa koja su davala najbolje rezultate. Zahvaljujući tome, u vatri NOR-a i revolucije postupno se rađala i jačala armija novog tipa, koja je u svojoj biti predstavljala novi istorijski kvalitet. Idejni i akcioni tvorci te nove armije bili su Partija i drug Tito, u osloncu na široku inicijativu hiljada boraca i starešina koji su kroz borbu učili i stvarno se osposobljavali za svoje dužnosti.

² U istoriji ratne veštine bilo je različitih tumačenja njenih principa: broja, značaja, mogućnosti primene i sl. Od »Veštine ratovanja« Sun Cu Vua do danas, kroz 25 vekova, rasprave o tome nisu prestale. Ima ih i u našoj literaturi, što je sasvim normalno i svakako korisno.

O principima strategije oružane borbe u NOR-u u našoj vojnoj teoriji i historiografiji pisalo se najčešće samo fragmentarno. Ni ovaj rad nema pretenziju da svestrano i analitički zahvati sve one principe koji se mogu podvesti u ovu kategoriju, a još manje da se bavi problemima klasifikacije (koji su još uvek nedovoljno definisani i razrađeni). Uostalom, poznato je da utvrđivanje bilo koje vrste principa u ratnoj veštini zavisi, pre svega, od primenjenog kriterijuma klasifikacije, a da je razrada njihovog sadržaja funkcionalno određena. S obzirom na sve pomenute, kao i mnoge druge okolnosti, a uz puno uvažavanje svih mogućih ograničenja, čini se da je sa ove vremenske distance i iz najopštije retrospektive NOR-a u celini moguće naznačiti, u vidu kratke skice, sledeće osnovne strategijske principe: 1) cela Jugoslavija aktivno ratište; 2) težište dejstava — vangradska područja; 3) izbegavanje krutih frontova; 4) racionalna upotreba snaga; 5) ofanzivnost i aktivnost; 6) manevar; 7) iznenađenje; 8) inicijativa.

Cela Jugoslavija aktivno ratište

Drug Tito već u prvim brojevima »Biltena« ističe ovaj princip naše strategije, opredeljen političkim ciljevima NOR-a i revolucije, sa jedne, i vojnim razlozima, sa druge strane. Obe komponente su se međusobno prožimale i činile nerazdvojnu celinu.

Za Titov koncept strategije NOR-a osnovni činilac rata bili su svi radni ljudi, narodi i narodnosti Jugoslavije, a oružane snage predstavljale su samo njihov naoružani deo. Otuda stalna orijentacija KPJ na pridobijanje širokih narodnih masa da prihvate ciljeve NOR-a i revolucije i da ti ciljevi postanu njihova svojina. U meri u kojoj je to više, dublje i sadržajnije ostvarivano, NOR se širio sve brže, potencijali su uvećani, a oružane snage su jačale. Vojni razlozi za isticanje ovog principa u prvi red vrednosti proizilazili su iz strategijskog koncepta vođenja oružane borbe u NOR-u. Drug Tito je to ovako formulisao: »Pošto je naša vojna strategija imala za konačan cilj istjerivanje svih okupatora iz zemlje i pobjedu nad kvislinzima, predviđeno je da operacijski prostor bude čitava Jugoslavija, kako bi se što više razvukle neprijateljske snage i taktikom brzih manevara i iznenadnih napada na najslabija mjesta nanijeli neprijatelju što veći gubici«.³

³ Tito: Vojna djela, knjiga II, str. 229.

Doslednom primenom ovog principa neprijatelju je bilo onemogućeno da na relativno malom prostoru, u jednoj ili nekoliko odlučujućih bitaka, porazi naše oružane snage, što je u nekoliko navrata i pokušao. S druge strane, razvlačenjem neprijateljskih snaga po celom jugoslovenskom ratištu stvarani su povoljni preduslovi za realizovanje svih ostalih principa naše strategije, pre svega za održavanje permanentne ofanzivnosti i strategijske inicijative u svojim rukama, dok je neprijatelju od samog početka NOR-a nametnuta strategijska defanziva. Pored toga, dizanjem ustanka, pokretanjem masa u borbu i angažovanjem naših oružanih snaga na celom jugoslovenskom prostoru, rešavana su i egzistencijalna pitanja naše oružane sile — ishrana, snabdevanje i zbrinjavanje. Osim toga, od posebnog je značaja bila i činjenica što je u takvim uslovima ostvarivana čvršća veza između naroda i boraca, čime je obezbeđivana popuna novim borcima, a dolazile su do izražaja i ostale prednosti zbog boljeg poznavanja zemljišta. Istovremeno je aktivnošću naših oružanih snaga vršena zaštita naroda, sprečavano i otežavano okupatoru i kvislinzima da mobilišu živu silu za svoje oružane formacije ili da je odvođe na prisilan rad.

Pošto neprijatelj objektivno nije bio u mogućnosti da posedne i kontroliše celu teritoriju Jugoslavije, pokušao je da u početnom periodu rata zadrži pod svojom kontrolom gradove, važnije komunikacije i značajnije izvore dobara. U drugom periodu rata ta kontrola je sužena na veće gradove i magistralne pravce, a od kraja 1944. godine snage okupatora i domaćih kolaboracionista dovedene su u takvu operativno-strategijsku poziciju koja ih je prisiljavala da štite povlačenje preostalih delova svojih snaga sa Balkana i jugoslovenskog ratišta, u čemu su samo delimično uspele (veći deo tih snaga je u završnim operacijama okružen i prinuđen na kapitulaciju).

Težište dejstva — vangradska područja

Zbog bitno drukčijeg odnosa prema prostoru i postojećeg odnosa snaga, proizašli su i suštinski različiti koncepti izbora težišta za vođenje oružane borbe između okupatora, s jedne, i NOV i POJ, sa druge strane. Okupator i njegovi domaći pomagači morali su angažovati glavninu svojih snaga za posedanje gradova radi uspostavljanja okupacionog sistema, a deo snaga bili su prisiljeni da odvajaju za kontrolu komunikacija i eksploataciju izvora sirovina, energije i drugih dobara.

Da smo se držali koncepta Kominterne, prema kojem je težište revolucije trebalo da bude u gradovima i industrijskim rejonima i da se odatle širi na vangradska područja, mi bismo objektivno prihvatili strategiju okupatora, jer bi se naše težište u grupisanju i angažovanju snaga prostorno podudaralo sa njegovim. U takvim uslovima neprijatelj bi imao niz vojnih prednosti, pre svega sa stanovišta odnosa oružanih snaga, koji je u početku iznosio oko 20:1 u njegovu korist. Malobrojne i slabo naoružane ustaničke snage bile bi u takvim uslovima podmetnute pod udar znatno nadmoćnijih snaga protivnika, čija je glavna koncentracija zbog potreba okupacije upravo i bila u gradovima, pa bi ustanak bio ugušen već na barikadama, bez izgleda da preraste u dugotrajan narodnooslobodilački rat širokih razmera. O tome drug Kardelj piše: »Klasična teorija oružanog ustanka, koje se u drugom svetskom ratu i dalje podržavala Kominternom, odnosno mnoge komunističke partije, bila je pod uticajem oružanih borbi radničke klase u XIX veku i posebno oktobarske revolucije. Suština tog koncepta sastojala se u tome da je težište oružanog ustanka u gradovima i da on, po pravilu, treba da izraste iz štrajkova i demonstracija radnika. Oslanjajući se na takve koncepte, ne tako mali broj evropskih komunista je 1941. godine, pa i kasnije, kritikovao naš koncept oružanog ustanka kao »seljački« i bez šansi na uspeh».⁴

Usmeravanje strategijskog težišta na vangradska područja nije značilo odricanje od borbe u gradovima i za njih. Naprotiv, u gradovima su se izvodile diverzije, sabotaže, organizovala obaveštajna služba, a bitka za njih iz dana u dan poprimala sve šire razmere. Razlozi tome su višestruki: gradovi su kroz ceo rat bili izvor novih kadrova i boraca, iz njih je neprekidno pristizao sanitetski materijal, u njima su radile ilegalne štamparije, prikupljana odeća, obuća i tehnička sredstva za jedinice NOV i POJ, jednom rečju — gradovi su predstavljali značajnu političku i materijalnu bazu borbe. Osim toga, dejstvom NOV i POJ po objektima i komunikacijama u širim prigradskim zonama gradovi su bili izloženi određenom stepenu blokade, što je imalo bitnog odraza na aktivnost okupatora i kvislinga, kako u gradovima tako i u vangradskim područjima koja im gravitiraju. Istovremeno se oko gradova i u njima vodila neprekidna politička borba, a primenjivani su i najraznovrsniji oblici oružane borbe i otpora. Građani naklonjeni NOP-u pomagali su naše oružane snage

⁴ E. Kardelj: »Politička i vojna strategija narodnooslobodilačkog ustanka i socijalističke revolucije u Jugoslaviji i Titova stvaralačka uloga u njenom koncipiranju i realizovanju«, Vojno delo, 2/77.

na razne načine, a u svim prilikama su najtešnje sarađivali i sa rukovodstvima pokreta, koja su delovala u gradovima.

Takvim odnosom prema gradovima i vangradskim područjima mi smo uspešno izbegavali onu strategijsku koncepciju koju nam je hteo nametnuti okupator: naime, da prihvatimo odsudne bitke u uslovima nepovoljnog odnosa snaga, čime smo istovremeno obezbedili sopstvenim snagama slobodu manevra i maksimalno korišćenje prostora ne samo u fizičkom smislu već i u pogledu aktiviranja stanovništva, koje je najvećim delom (oko 75%) živelo van gradova. Tako su nastale i naše prve OS i uspostavljanje novog sistema narodne vlasti. Na taj način su stvoreni preduslovi za primenu onih oblika oružane borbe koji su omogućili da našu potencijalnu nadmoćnost postepeno pretvorimo u efektivnu i izvojujemo pobedu u ratu.

U takvoj opštoj orijentaciji težište dejstava različito je ispoljavano u pojedinim periodima rata. U početnom periodu NOR-a, kada je jedini i osnovni oblik oružane borbe bilo partizansko ratovanje, partizanski odredi su dejstvovali uglavnom po objektima na komunikacijama, sedištima seoskih opština i srezova, odnosno manjim neprijateljskim garnizonima, naročito na onim pravcima i u onim područjima gde su ti objekti predstavljali najosetljivije karike u lancu okupacije i saobraćajnoj mreži između velikih gradova, industrijskih rejona i energetske izvora od posebnog značaja za neprijatelja.

U vezi s tim general armije Nikola Ljubičić piše: »Za Tita je težište vojnostrategijskih dejstava u početku rata, pa i kasnije, jer je ocenio da će rat dugo trajati, sve dok odnos u oružanim snagama nije prevagnuo u korist narodnooslobodilačke vojske, bilo na širokim vangradskim područjima i na saobraćajnicama koje su povezivale gradove, osobito na onima što su spajale industrijska, energetska i saobraćajna središta značajna za neprijatelja«. ⁵ U središnjem periodu rata, kada su naše oružane snage znatno narasle i pošto su se od njih mogle formirati i operativne grupacije, strategijsko težište je prostorno usmeravano na veće neprijateljske garnizone, na presecanje većeg broja značajnijih komunikacija, na sprečavanje neprijatelja da eksploatiše naša privredna bogatstva i na stvaranje većih slobodnih teritorija u svim krajevima Jugoslavije. Konačno, u završnim operacijama strategijsko težište je takođe bilo na kombinovanom obliku oružane borbe, ali uz naglašena dejstva u zahvatu fronta, prostorno usmerena na odsecanje, okruženje i uništenje neprijateljskih snaga u zapadnim predelima naše zemlje.

⁵ »Opštenarodna odbrana — strategija mira«, Beograd 1976, str. 61.

Izbegavanje krutih frontova

Zbog povoljnijeg odnosa snaga u prvim godinama rata neprijatelju je odgovaralo da nam nameće odsudne bitke kako bi jednom ili više operacija postigao konačnu pobjedu. Za našu strategiju takav oblik oružane borbe bio je neprihvatljiv. Naprotiv, nama je u uslovima nepovoljnog odnosa oružanih snaga, a radi očuvanja teritorija, odgovarao partizanski oblik oružane borbe, jer je obezbeđivao niži intenzitet trošenja naših jedinica. Težnja da čuvamo živu silu u našem strategijskom konceptu nije značila izbegavanje oružane borbe, a pogotovo nije imala nikakve veze sa tobožnjim čekanjem ishoda operacija na savezničkim frontovima i priželjkivanjem da nam drugi svojim bajonetima donesu slobodu. Naprotiv, mi smo bili ona strana koja je stalno tražila i nametala bespoštednu oružanu borbu, ali kroz takve oblike u kojima su neprijateljske snage trpele veće gubitke od naših, trošile se i osipale, a naše kvantitativno i kvalitativno rasle.⁶ To su bila dva obrnuta procesa. Kod nas su oružane snage narastale iz raspoloživih potencijala u narodu, dok su okupatorske i kvislinške formacije slabile u početnom i središnjem periodu rata relativno, a u završnom i apsolutno.

Neprijatelj je u početnom, pa i kasnijem periodu NOR-a nastojao da po svaku cenu uguši ustanak, uništi naše oružane snage, likvidira slobodne teritorije i sprovede pasifikaciju na ratištu. Pri tome on se, osim borbe protiv jedinica NOV i POJ, služio i svirepim terorom, masovnim streljanjem stanovništva, spaljivanjem kuća i imovine u čitavim predelima, odvođenjem stanovništva u logore i drugim represalijama. U takvim uslovima kod nekih lokalnih rukovodstava u pojedinim krajevima Jugoslavije pojavljivale su se težnje za odbranom slobodnih teritorija po svaku cenu, što je imalo za posledicu primenu frontalnih borbi. Pri nepovoljnom odnosu oružanih snaga, kakav je tada bio, to bi neminovno vodilo u poraz. Zbog toga u pismu Operativnom štabu za Bosansku krajinu drug Tito upozorava: »Držite se partizanskog načina ratovanja, *izbegavajući krute frontove* (podvukao autor). Kvarenje komunikacija, uništavanje transporta, zasjede, iznenadni prepadi, daju najviše uspjeha, a pri tome trpimo manje gubitke. Mrtve blokade oko varoši nisu pogodne. Oko tih varoši redovno borbe poprime *frontalni* karakter (podvukao autor). Neprijatelju se ne dozvoljava da se udalji od varoši, pa se ne

⁶ Odnos broja poginulih vojnika bio je na kraju 1941. 1,6 : 1, na kraju 1942. 1,8 : 1, na kraju 1943. 1,4 : 1, na kraju 1944. 1,2 : 1 i na kraju rata u toku 1945. godine 1,1 : 1 na štetu neprijatelja.

može dobiti nikakav plijen. Oko takvih varoši neprijatelj ima dobra uporišta, pa nam vatrom nanosi i velike gubitke».⁷

Od ovog generalnog načela ili strategijskog principa odstupalo se samo u onim taktičkim ili operativnim situacijama u kojima smo, zbog toka i ishoda borbenih dejstava, morali privremeno da vodimo veoma upornu i odsudnu frontalnu borbu.⁸ Međutim, princip izbegavanja krutih frontova nije se odnosio samo na odbranu kao vid dejstva već su krute frontalne borbe izbegavane i u napadu. Takve pojave bile su karakteristične naročito prilikom blokade pojedinih gradova i uporišta neprijatelja, koje mi nismo ostvarivali na klasičan način — opsedanjem. Da bi se to izbeglo, napadi na gradove pripremani su i izvođeni sa veće daljine i iz pokreta, najčešće noću. Ako se u tome nije uspelo, u principu se nismo upuštali u opsadu gradova već smo menjali pravac i objekt napada, prisiljavajući neprijatelja da se »bunkerise« u gradu i tako pasivizira ili da napusti grad i stupi u borbu sa našim snagama koje su mu postavljale zasede i napadale sa bokova i iz pozadine. O tome drug Tito kaže: »Brzi iznenadni udari, noćni napadi, neprijatelja opkoljavati i redovno ga napadati iz pozadine. Umješnost, kuraž i sposobnost starješine ocijeniti po tome kako se neprijatelj napada: iz pozadine ili frontalno«.⁹

U završnom periodu NOR-a došao je više do izražaja frontalni oblik oružane borbe, ali smo i tada nastojali i uspeli da operacije u zahvatu fronta budu povezane sa dejstvima naših snaga iza linije dodira na frontu, tj. u pozadini neprijateljskog rasporeda.

Racionalnost i celishodnost upotrebe snaga

Racionalnost i celishodnost upotrebe snaga u NOR-u ogledale su se, pre svega, u stepenu uspeha kojim su postizani ciljevi oružane borbe u celini, pojedinim periodima rata, svakoj operaciji i u pojedinačnoj akciji. Kao što je poznato, svi ovi ciljevi imali su i političku i vojnu dimenziju, a u nekim slučajevima pojedine akcije, pa i operacije većeg obima, bile su uslovljene i potrebama snabdevanja oružanih snaga.

Politički razlozi uslovljavali su i opravdavali ne samo način već i obim vojnog angažovanja. Zbog toga je i strategijsko-operativno težište glavnine oružanih snaga bilo usmeravano i prenošeno u ona

⁷ Zbornik podataka o NOR-u, tom II, knjiga 3, str. 297—298.

⁸ Bitka za ranjenike u IV neprijateljskoj ofanzivi, borbe na Ljubinom grobu u V neprijateljskoj ofanzivi i sl.

⁹ Tito: Vojna djela, knjiga I, str. 89.

područja Jugoslavije u kojima su snage okupatora i kvislinga imale ili mogle da ostvare značajniji uticaj. Prodom u ta područja i razbijanjem okupatorskih i kvislinških oružanih formacija i političkih struktura stvarani su uslovi za političku mobilizaciju naroda, formiranje i naoružavanje novih jedinica NOV i POJ, uspostavljanje organa narodne vlasti, snabdevanje municijom, naoružanjem i opremom iz ratnog plena i intendantskim potrebama od mesnog stanovništva i dr. Iz ovakvog prožimanja političkih, vojnih i ekonomskih ciljeva u oružanoj borbi proizilazili su i kriterijumi koji su bitno uticali na osmišljavanje dejstava i donošenje odluke o angažovanju snaga. Porazi neprijatelja na bojnom polju izvojevani veštom upotrebom snaga uz što manje sopstvene gubitke bili su jedno od osnovnih merila naše vojne moći i naše sposobnosti da ovladamo prostorom i stvorimo preduslove za realizovanje političkih i ekonomskih ciljeva. To pravilo vredelo je i za procenjivanje kvaliteta komandnog kadra; one starešine koje nisu vodile dovoljno računa o ljudima ili su neracionalno trošile raspoloživu živu silu, po pravilu su smenjivane sa rukovodećih položaja.

Ofanzivnost i aktivnost

Kao strategijski princip ofanzivnost egzistira u ratnoj veštini od najstarijih vremena i uvek se razmatrala u funkciji strategijske inicijative.¹⁰ Međutim, u svakom ratu njegova primena bila je sadržajno drukčija, a u epohi revolucionarnih ratova, kakav je bio i naš NOR, ofanzivnost je kao strategijski princip obogaćena novim sadržajima od vitalnog značaja.

U narodnooslobodilačkom ratu u Jugoslaviji ofanzivnost je imala obeležje integralnog principa za oružanu borbu u celini. Ta težnja ka integralnoj primeni principa ofanzivnosti na svim nivoima (strategijskom, operativnom, taktičkom) proizilazila je, pre svega, iz potrebe za slobodom akcije i manevra naših oružanih snaga u datim vremen-skim i prostornim uslovima, i zato ima obeležja jedne od bitnih determinanti u nametanju sopstvenih oblika oružane borbe, načina borbenih dejstava i ispoljavanja i očuvanja inicijative, uz istovremenu maksimalnu aktivnost u napadima i odbrambenim dejstvima. Tako visok stepen aktivnosti naših oružanih snaga u toku NOR-a bio je moguć zahvaljujući, pre svega, primeni adekvatnih oblika oružane borbe i čvrstom osloncu na narod iz kojeg je izrastala oružana sila.

¹⁰ Sun Cu Vu, kineski teoretičar ratne veštine u starom veku, definisao je pet strategijskih principa, među kojima *ofanzivnost* zauzima prvo mesto.

U početku NOR-a proklamovano je opšte načelo da defanziva predstavlja smrt oružanog ustanka, a ofanzivnost i aktivnost — najznačajniju pretpostavku i preduslov opstanka vojne organizacije. Moralo se napadati ili propasti. Saznanje da ofanzivnost, praćena makar i delimičnim svakodnevnim uspesima, bitno utiče na podizanje morala oružanih snaga i naroda — neprekidno je podsticalo na akciju. S obzirom na činjenicu da je za operacijsko područje proklamovana celokupna teritorija Jugoslavije i da je težište bilo na vangradskim područjima, stvoreni su i osnovni preduslovi za maksimalno ispoljavanje ofanzivnosti i aktivnosti. Napadi noću, po nepovoljnom vremenu, na teškom terenu, u pozadini neprijatelja — bile su samo neke od najznačajnijih karakteristika borbenih dejstava kojima je ta ofanzivnost realizovana. U taktičkim okvirima najčešće se težilo stvaranju brojne nadmoćnosti na objektu napada, ali se napadalo i onda kada smo bili brojno slabiji, pod uslovom da je to kompenzirano drugim prednostima: ostvarenim iznenađenjem, dejstvom iz zasede ili na drugi način.

Kada je u središnjem periodu NOR-a naša oružana sila narasla do stepena koji je obezbeđivao povoljniji brojni odnos od onog koji je postojao u prve dve godine rata, ofanzivnost i aktivnost počele su da se obogaćuju novim sadržajima, što iz takvog odnosa snaga i proizilazi. To nam je omogućilo da 1943. i 1944. godine realizujemo više krupnih operacija sa izrazitim obeležjima ofanzivnosti.¹¹ Dalja promena odnosa snaga i ostvarivanje brojne nadmoćnosti nad neprijateljem omogućilo nam je da u završnom periodu rata ubrzamo proces oružane borbe na našem ratištu primenom kombinovanih operacija — klasičnog proboja fronta, kao i udarom i obuhvatom krilnih grupacija i snaga u pozadini neprijatelja sa idejom okruženja, rasecanja i uništenja neprijateljskih snaga.

Za suštinsko poimanje primene principa ofanzivnosti treba imati u vidu i činjenicu da smo napadali i onda kada smo izvodili odbranu. Kada smo na nekim delovima ratišta bili u odbrani, povećavan je stepen ofanzivnosti u ostalim krajevima. To su pokazale operacije u tzv. neprijateljskim ofanzivama, a naročito u toku četvrte, pete, šeste i sedme. Prema tome, naša odbrambena dejstva bila su tako izvođena da se, gledana u stratezijskim razmerama, mogu smatrati aktivnim u punom smislu te reči.

¹¹ Takve su bile, npr., operacije NOV i POJ posle kapitulacije italijanskih oružanih snaga na našem ratištu, zatim prodor operativnih grupa u Srbiju i Crnu Goru, presecanje Moravsko-varždarske doline i oslobođenje Beograda.

Drugi svetski rat je u celini bio izrazito manevarski za razliku od prvog, koji je imao pretežno rovovski karakter. Na našem ratištu, međutim, manevar kao strategijski princip — zbog drugačijih oblika oružane borbe koje smo mi primenjivali — imao je i bitno drugačija obeležja, pa se samim tim i suštinski različito ispoljavao u dejstvima naših i neprijateljevih oružanih snaga.

U početnom i središnjem periodu NOR-a naše jedinice su, kao što je prethodno već naglašeno, izbegavale frontalne borbe, ali su istovremeno maksimalno primenjivale napade iz pozadine i na bokove, kombinujući ih sa zasedama i drugim oblicima manevra, da bi se udar izvršio na drugom, za neprijatelja neočekivanom ili manje očekivanom mestu. Prirodno, nisu svi manevri bili plod naših zamisli, mnogi su izvedeni i pod pritiskom neprijatelja, ali ono što treba imati u vidu kao njihov zajednički imenitelj jeste činjenica da je na realizaciju svakog manevra uticalo mnoštvo faktora, pre svega političkih. Prilikom upućivanja brigada i divizija iz jednog područja u drugo uvek se morao ostaviti deo snaga i na terenu sa kojeg se polazi u akciju kako bi se obezbedila njegova kontrola i sprečilo neprijatelju da vrši odmazde nad narodom, razrada ekonomske i druge objekte i ostvaruje politički uticaj. Od izuzetnog značaja bili su i postupci naših snaga koje neprijatelj nije očekivao. Takvi su, na primer, bili: marš grupe brigada u Bosansku krajinu, rušenje mosta na Neretvi u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi, prodor jedinica Četvrte armije prema Trstu u završnim operacijama itd.

Ovako shvaćen i primenjen manevar kao strategijski princip zahtevao je visok stepen naprezanja jedinica NOV i POJ. Iz analize borbenog puta brigada formiranih 1941. i 1942. godine, proizilazi da su one savlađivale dnevno, u proseku, 15—18 km, bilo u maršu ili borbi. Iz ukupnog pregleda borbenih zadataka koje su izvršavale proizilazi da su svaki treći dan vodile po jednu značajniju borbu, odnosno da su oko 120 dana u toku godine bile neposredno angažovane u borbi. Stepennaprezanja savezničkih snaga ranga naše brigade na drugim ratištima bio je, u proseku, 55—90 borbenih dana u godini.¹²

Česte noćne i, po pravilu, usiljene marševe, koji su završavani napadom, prepadom ili diverzijom, naše jedinice su najčešće izvodile u toku samo jedne noći. U težnji da postignu određene prednosti nad neprijateljem (iznenađenje i drugo) jedinice su često marševale izvođeći duge obilaske oko neprijateljskih uporišta koja nisu bila objekat

¹² Luka Despenjić: »Tokovi, procesi i protivurečnosti rata«, Beograd 1970.

napada, preko teško prolaznog zemljišta i pri nepovoljnim meteorološkim uslovima.

Dosledna primena manevra uslovila je i veoma fleksibilan odnos prema slobodnim teritorijama. S druge strane, slobodne teritorije su omogućavale našim snagama manevar po unutrašnjim pravcima i, po pravilu, blagovremen proboj iz okruženja kad god je neprijatelj pokušao da, sa šire osnovice, stezanjem obruča uništi okružene delove naših snaga.

Analitičkih procena borbenih dejstava naših jedinica u početnom i središnjem periodu NOR-a pokazuje da smo maksimalnom primenom manevra ne samo nadoknađivali inferiornost u broju naoružane žive sile i naoružanja već i ubrzavali procese oružane borbe i »razgarali vatru revolucije«. Tako visok intenzitet oružane borbe valorizovao se kao uvećanje borbene moći svake naše jedinice, a time i oružanih snaga u celini. U tome zapravo i jeste suštinski značaj i snaga manevra kao strategijskog principa, sve dok nismo postali brojno jači od neprijatelja, kada smo počeli primenjivati u osnovi iste a po obliku slične manevre u zahvatu fronta kao i savezničke snage u Italiji i Mađarskoj, između kojih se u jedinstven front uklopalo jugoslovensko ratište.

Iznenadenje

Događaji od 27. marta 1941. godine u Jugoslaviji stavili su fašističkim osvajačima jasno do znanja da će morati da računaju sa borbom i otporom naroda pod rukovodstvom KPJ. Fašisti su, doduše, očekivali da bi eventualno moglo doći do oružane borbe na barikadama u gradovima i industrijskim centrima po klasičnim modelima, pa su se za takvu varijantu oružane borbe i otpora unapred i pripremali.

Međutim, okupator nije računao na sve ono čime je bio suočen u Jugoslaviji nakon kratkotrajnog aprilskog rata. Za njega je to bilo prvo iznenađenje strategijskog nivoa. Pre svega, bio je iznenađen samim činom ustanka, zatim razmerama njegovih žarišta, masovnim učešćem stanovništva u ustanku i mnoštvom drugih pojava koje su se — kao njihove posledice — počele javljati na tlu Jugoslavije. Drugo veliko iznenađenje za okupatora bilo je prerastanje ustanka u opštenarodni rat, što je bila jedinstvena pojava u okupiranoj Evropi. Iako na vrhuncu svoje moći, okupator se — svirepo se obračunavajući sa golorukim stanovništvom — odjedanput suočio sa nepredvidivim problemom — žilavošću i vitalnošću protivnika, koji je uz to

oblikom oružane borbe unapred nagoveštavao preimućstva svog strategijskog koncepta.

Dakle, KPJ je, suprotno očekivanju okupatora i kvislinga, smelo pozvala sve narode i narodnosti Jugoslavije na ustanak, orijentišući se na dugotrajan opštenarodni, oslobodilački i revolucionarni rat, čiji strategijski koncept, principe i oblike oružane borbe okupator i kvislinzi nisu mogli da shvate. A za jedan duži, i uz to najteži period (od sredine 1943. godine), to nisu shvatili ni suštinski prihvatili ni naši saveznici. U tom i takvom Titovom strategijskom konceptu i leže koreni svih onih raznovrsnih aspekata iznenađenja na strategijskom, operativnom i taktičkom nivou koje ni okupator ni kvislinzi u nametnutim tokovima i procesima oružane borbe nisu objektivno mogli da izbegnu, bez obzira na to što su raspolagali relativno tačnim podacima o veličini, sastavu i zonama dejstva naših oružanih snaga u svim krajevima Jugoslavije kroz ceo tok rata.

Iz našeg strategijskog koncepta oružane borbe proizašla je takva situacija u kojoj snage okupatora objektivno nisu mogle izbeći iznenađenje, bez obzira na mere obezbeđenja koje su preduzimale. Sistem okupacije izražen posedanjem i kružnom odbranom gradova, držanjem važnijih komunikacija i privrednih objekata — objektivno je doveo okupatora u pasivan položaj, u stanje iščekivanja, praćeno nesigurnošću i neizvesnošću. Pošto se tako našao u okruženju, jer su naše snage kontrolisale velike delove vangradskih područja u skoro svim krajevima zemlje, stvoreni su uslovi za njegovo permanentno iznenađivanje na svim nivoima — taktičkom, operativnom i strategijskom. Prirodno, to ne znači da smo mi uvek i u svim aspektima uspevali da ostvarimo iznenađenje; naprotiv, bili smo i sami u taktičkim razmacima iznenađivani. Da smo imali bolju obaveštajnu službu, verovatno bismo postizali efikasnije rezultate u nanošenju iznenadnih udara neprijatelju, naročito u početnom i središnjem periodu NOR-a. Naše snage su se tada nalazile u takvoj poziciji da su izborom objekata i momenta napada, manevrom, brzinom i silinom udara, brzim pregrupisavanjima a i usmeravanjem dejstava u drugom pravcu — najčešće uspevale da iznenade neprijatelja, čime je u velikoj meri kompenzirana brojna i tehnička inferiornost.

Inicijativa

Inicijativa se kao princip oružane borbe locira, pre svega, u područje rukovođenja i komandovanja. Međutim, ona je i u prirodi svekolike ljudske delatnosti, pa i postupaka pojedinaca, jedinica i ko-

mandi na svim nivoima — taktičkom, operativnom i strategijskom. Otuda je bila imanentna karakteru našeg NOR-a i nerazdvojivi deo našeg sistema rukovođenja i komandovanja.

U praksi NOR-a inicijativa se najviše ispoljava u samostalnom odnosu štabova prema načinu izvršenja borbenih zadataka, preduzimanju samostalnih dejstava u skladu sa konkretnom situacijom i spremnosti komandi i starešina da preduzmu odgovornost za preduzete akcije. Kao što je poznato, direktive i instrukcije Vrhovnog štaba izdavane su, po pravilu, za duži vremenski period, što je za niže komandne instance bilo od višestrukog značaja: s jedne strane, ostavljano im je dovoljno prostora za samostalna dejstva, a sa druge — podsticalo je maksimalnu inicijativu svih boraca, starešina i štabova. Za sve komandante i političke komesare postojao je nepisani zakon: ako iz bilo kojih razloga (slabe veze i slično) niste dobili konkretan zadatak, to vas ne oslobađa odgovornosti da ne ispoljite dovoljan stepen inicijative, odnosno da ostanete neaktivni i pasivni.

Sprovođenje principa inicijativnosti u NOR-u zasnivalo se, pre svega, na jedinstvu misli i akcije, koje su prožimale naš sistem rukovođenja i komandovanja i celokupni starešinski kadar. Osnovu svega predstavljalo je idejno jedinstvo, koje je obezbeđivala KPJ svojim delovanjem, organizacionim oblicima i metodama rada, kao i često upućivanje delegata CK KPJ i Vrhovnog štaba u pojedina područja, regije, na veće partijske skupove i vojna savetovanja, u štabove jedinica i sl. Unutrašnju koheziju u sistemu rukovođenja i komandovanja i sprovođenju linije KPJ ostvarivale su partijske i skojevske organizacije i njihova rukovodstva u jedinicama i štabovima, ali to nikada nije dovodilo u pitanje samostalnost komandi i njihovu punu odgovornost za uspeh planiranih akcija.

Da bi inicijativa svih boraca, starešina i štabova maksimalno mogla doći do izražaja, sistem rukovođenja i komandovanja u NOR-u morao je biti tako postavljen da stvara najšire mogućnosti za realizovanje tog principa. Upravo zbog toga *jedinstveno opšte rukovođenje* i *široka decentralizacija* komandovanja bilo je bitno obeležje tog principa. Centralizam u komandovanju krupnijim vojnim formacijama primenjivan je samo u onim situacijama u kojima je vrhovni komandant, drug Tito, lično određivao borbene zadatke pojedinim brigadama, bataljonima, pa katkada i nekim četama u sastavu Operativne grupe, koja je bila pod neposrednim rukovodstvom VŠ.

Drugo bitno obeležje našeg sistema rukovođenja i komandovanja, koje je otvaralo prostor za ispoljavanje visokog stepena inicija-

tive na svim nivoima, bilo je izraženo u *elastičnosti* sistema nadležnosti, odnosno u čestom dodeljivanju ili izuzimanju jedinica operativne, partizanske i vojnoteritorijalne komponente, u skladu sa potrebama određenog zadatka, konkretnom situacijom i sl.

Nekoliko opštih zaključnih napomena

1. Kada danas posmatramo osnovne principe naše strategije oružane borbe u NOR-u, i to ne pojedinačno već u njihovoj međusobnoj interakciji, vidimo ih kao karatkeristična obeležja celovitog koncepta, koji je svojom superiornošću nad strategijom neprijatelja omogućio našim oružanim snagama da nametnu sopstvenu volju neprijatelju, odnosno sopstvene oblike oružane borbe.

U našim posleratnim teorijskim uopštavanjima iskustava iz NOR-a bilo je i pokušaja da se nametanje sopstvenih oblika oružane borbe protivniku uzdigne na nivo strategijskog principa. Međutim, kada detaljnije analiziramo osnovne principe strategije oružane borbe, a zatim ih sagledamo sve zajedno u interakciji, dolazimo do zaključka da je nametanje sopstvenih oblika oružane borbe samo rezultanta uspešne primene svih principa, odnosno rezultat superiornosti našeg strategijskog koncepta u celini nad strategijom neprijatelja. Kao što je poznato, ta dva koncepta su bila suprotna ne samo po svojoj prirodi zaraćenih strana (iz čega i proizilaze modeli različitih strategija) već i po tome što je naš model bio jedino moguć, autentičan i jedinstven u okupiranom delu Evrope. Tok i ishod NOR-a pokazao je vitalnost i superiornost našeg strategijskog koncepta.

U početnom periodu NOR-a neprijatelj je ocenio da okupaciju Jugoslavije može ostvariti svojim i kvislinškim posadnim snagama u gradovima, saobraćajnim čvorištima i značajnijim objektima na komunikacijama, kao i snagama za obezbeđenje industrijskih i drugih objekata od posebnog privrednog značaja. Takođe je smatrao da će primenom kaznenih ekspedicija moći da sprovede »pacifikaciju« stanovništva i da će našim oružanim snagama moći da nametne odlučujuće frontalne borbe, u kojima bi, koristeći se svojom brojnom i tehničkom nadmoćnošću, mogao relativno brzo da ih porazi. Ovakvom konceptu okupatora Tito je suprotstavio partizanski oblik oružane borbe kao predominantan u prvim godinama rata. Njegovom doslednom primenom naše oružane snage su uspele da izbegnu i odlože odlučujuće strategijsko rešenje, a istovremeno nanesu teške gubitke okupatoru i domaćim kvislinzima. Takvim načinom dejstva, uz maksimalan intenzitet oružane borbe na skoro celokupnom jugo-

slovenskom ratištu, neprijatelju je oduzeta mogućnost nanošenja uništavajućih udara na strategijskom nivou, što je za njega značilo gubitak prostora izvan gradova, a za naše snage — postepeno ostvarivanje potpune kontrole nad vangradskim područjima. Drugim rečima, neprijatelj je ubrzano počeo da gubi strategijsku inicijativu.

Da bi se suprotstavio kvantitativnom i kvalitativnom rastu naših oružanih snaga i sve većim uspesima koje su one postizale, okupator je bio prinuđen da pojačava snage na našem ratištu dovlačeći ih sa drugih frontova. Ove snage su delom upotrebljavane za pojačanje garnizona u većim gradovima i obezbeđenje objekata na važnijim komunikacijama, a delom za preduzimanje krupnijih ofanzivnih operacija radi uništenja glavnine naših oružanih snaga. Na ovakvom strategijskom konceptu okupator je insistirao uglavnom do kapitulacije Italije, u jesen 1943. godine. Ali i pored udaraca koje nam je zadao i gubitaka koje smo pretrpeli, on ipak nije uspeo da izvojuje strategijsku inicijativu, koja je bila i ostala u našim rukama. Poznato je, naime, da mu ofanzive koje je povremeno preduzimao nisu omogućile da postigne u celini ni operativne ciljeve, a o strategijskim nije moglo biti ni govora. Danas je potpuno evidentno da je tome doprineo, pored ostalog, partizanski oblik oružane borbe koji smo primenili. U tom periodu smo frontalna dejstva prihvatili samo u krajnjoj nuždi, i to na nižim nivoima i uglavnom u onim operativno-taktičkim situacijama kada je to bilo neizbežno. Mada slobodne teritorije nismo branili po svaku cenu, nismo ih lako ni prepuštali neprijatelju.

U završnom periodu NOR-a, kada je brojni odnos snaga na našem ratištu već prerastao u našu korist, stvoreni su uslovi i za širu primenu frontalnih oblika oružane borbe. No, izuzev Sremskog fronta, i tada je insistirano prvenstveno na primeni veoma dinamičnih i elastičnih frontova iza kojih je, na neoslobođenom delu zemlje, primenjivan partizanski način ratovanja. Neprijatelj je u tom periodu rata bio prinuđen da na svim frontovima u Jugoslaviji izvodi uglavnom odbrambene operacije, a iza frontova da brani velike gradove i važnije komunikacije koje ih povezuju, dok su vangradska područja većinom bila pod kontrolom i sa njih su dejstvovala relativno snažne formacije JA, olakšavajući i pospešujući tok i ishod operacija u zahvatu frontova.

2. Pri uspostavljanju odnosa između principa strategije oružane borbe u NOR-u i ovih koje smo proklamovali za opštenarodni odbrambeni rat (ONOR), treba imati u vidu bitno drukčije uslove u kojima se sada nalazimo od uslova u NOR-u. Iz sadašnjih i očekuju-

ćih uslova proizašli su i novi principi, koje u NOR-u prirodno nismo imali, a oni koji su srodni ili istovetni — obogaćeni su novim sadržajima. Ti principi, jasno, nisu nepoznati potencijalnom neprijatelju. Naprotiv, on detaljno izučava naš strategijski koncept i realno je očekivati da će preduzeti sve da oteža njegovu uspešnu primenu.

Takođe treba imati u vidu da bismo se u ONOR-u suočili sa nekim sasvim novim problemima koje je doneo savremeni društveni i naučno-tehnički razvoj. Pre svega, većina našeg stanovništva sada se nalazi u gradovima, za razliku od NOR-a kada je velika većina živela na selu. Već sama ta činjenica, da ne analiziramo druge, ukazuje na potrebu drukčijeg tretmana gradova u našem sadašnjem strategijskom konceptu, za razliku od tretmana gradova u NOR-u.

U sferi naučno-tehničkih dostignuća postignuti su, kao što je poznato, takvi rezultati koji omogućavaju sasvim drukčije opremanje oružanih snaga nego što je bilo u NOR-u. Kada pogledamo današnju KoV potencijalnih protivnika, pada u oči njeno masovno oklopljavanje, odnosno pretvaranje skoro u celini u oklopno-mehanizovanu kopnenu snagu. Ova činjenica, uz savremeno razvijenu putnu mrežu i sposobnosti tih snaga da na visokoefikasan način savlađuju reke i druge prirodne i veštačke prepreke — zahteva od nas da u prvi plan istaknemo značaj i složenost protivoklopne borbe na strategijskom, operativnom i taktičkom nivou i utvrdimo takve osnovne principe POB koji će nam — snagama i sredstvima kojima raspolažemo — dati optimalne rezultate.

U ratnom vazduhoplovstvu i drugim vidovima posebno bih naglasio mesto i ulogu helikoptera. To novo borbeno sredstvo sa kojim se nismo susretali u NOR-u predstavlja za partizanski oblik oružane borbe, ali i za druge oblike, sasvim novu dimenziju u oblasti ratne veštine. Manevarske i druge sposobnosti helikoptera su dovoljno poznate, ali, ipak, još uvek nisu sagledane niti dovoljno razrađene protivmere, naročito u domenu obezbeđenja jedinica i komandi. U ratnoj mornarici su takođe uvedena nova oružja, koja višestruko usložavaju dejstva na moru, oko ostrva i u priobalnim zonama u odnosu na drugi svetski rat. I tu helikopterski desanti predstavljaju kvalitativno nov oblik desanta sa mora na kopno.

U svim vidovima OS sve više se uvodi raketno oružje, a u nekim armijama je ono izraslo i u poseban vid oružanih snaga. Tu su i novi eksplozivi, kao što je, npr., »aerosol«, a iznad svega nuklearno oružje. Nova elektronska sredstva za izviđanje pokreta i otkrivanje manevra jedinica imaju poseban uticaj na postizanje iznenađenja. Uvođenjem ovih sredstava u opremu nametnuta je potreba iznala-

ženja novih metoda i oblika iznenađenja, naročito u fazi grupisanja snaga za napad i otpočinjanja napada.

Sve ovo, kao i mnoštvo drugih elemenata i činilaca o kojima nismo govorili, stvara nove, bitno drukčije, probleme u sferi oružane borbe od onih u NOR-u. Ti novi problemi traže nova rešenja koja će odgovarati savremenim uslovima. To važi i za principe oružane borbe. Pri njihovom osmišljavanju iskustva iz NOR-a su dragocena kada se radi o svim faktorima oružane borbe, a naročito kada je reč o ljudskom faktoru. Stvaralačka primena iskustava iz NOR-a, utvrđivanje i realizacija principa oružane borbe, daje našoj strategiji odlučujuće prednosti nad svakim agresorom.